

УДК 821.161.2'05-1/-9.09Пчілка+821.161.2'05-1/-9.09Українка

*Ольга ЯБЛОНСЬКА,
кандидат філологічних наук, професор, професор кафедри української літератури
Волинського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк*

ТВОРИ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ ТА ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ДИТЯЧОМУ ЧИТАННІ

(На матеріалі видань М. Дейко та М. Юркевич)

На матеріалі читанок М. Дейко «Рідний край», «Євшан-Зілля», «Про що тирса шелестіла» і тематичних збірників М. Юркевич «Зима», «Сніжинки» зауважено інтерес упорядниць до творчості Олени Пчілки та Лесі Українки.

***Ключові слова:** твори Олени Пчілки для дітей; твори Лесі Українки для дітей; українська діаспора; читанки М. Дейко; тематичні збірники М. Юркевич.*

Література в дитячому читанні, безперечно, мусить не тільки враховувати пізнавальні та ідейно-естетичні потреби, а й відповідати віковим психологічним особливостям. Тому в аналізі читанок, орієнтованих на наймолодшу аудиторію, цей постулат є особливо актуальним. Л. Кисілевська-Ткач у нарисі методики навчання української літератури «Українська література у вищих клясах шкіл українознавства» (Нью-Йорк, 1983) слушно підкреслила: «Учителі літератури мають звертати на них (на твори. – О. Я.) особливу увагу, прищеплювати в учнів уже змалку любов до вартісних творів, вчити відчувати задоволення, насолоду від слухання і читання, викликати охоту пізнавати красу мистецького слова. При цьому ми повинні особливу увагу звертати на відповідність творів до віку учня, бо іноді навіть читанки не завжди точно дотримуються цієї вимоги. Важкі твори, що містять багато незрозумілих слів, можуть відібрати охоту до мистецького слова взагалі. Проте, не треба оминати найкращі твори, де часом є незрозумілі слова і заступати їх слабшими творами, але послідовно призвичаювати учня до щораз важчих творів, відповідних до його віку» [6, с. 8]. Зрозуміле в дорослому світі прагнення презентувати якомога більше тут аж ніяк не спрацьовує. Отже, добір текстів до таких видань має бути особливо виваженим.

У діаспорі завдання упорядників навчальних видань ускладнюється. «Головна мета існування доповнювальних шкіл українознавства, пише Л. Кисілевська-Ткач, – це національне виховання. Ми мусимо плекати емоційний зв'язок молоді з українством і то не тільки в країні її предків, але також в українській громаді в діаспорі» [6, с. 67]; «<...> головна мета шкіл українознавства – виховувати національну свідомість, і тому треба вибирати такі твори, які тематично підходять до цього. При тому треба запобігати надмірові так званої “дешевої” патріотики, що переходить інколи в суперпатріотичну фразеологію й пустомовство, за висловом В. Барагури. Молодь швидко викриває поверховість такого почування і втрачає цікавість до такої літератури» [6, с. 82].

Історія літератури для дітей і підлітків багата іменами й текстами, в якій творча спадщина Олени Пчілки та Лесі Українки – на чільному місці. Доречно наголосити, що в найповнішому на сьогодні виданні творів Олени Пчілки в 12 томах (Луцьк; Житомир: ТОВ «Бук-Друк», 2024) твори для дітей уміщено у двох томах: том 4 – драматичні твори для дітей; том 5 – твори для дітей та юнацтва.

Маємо на меті простежити, як М. Дейко та М. Юркевич як упорядниці читанок для дітей, виданих у діаспорі, пропонували для читання і вивчення творчи Олени Пчілки та Лесі Українки. Окремі складники наукової проблеми, об'єднаної питаннями аналізу творів для дітей і контенту читанок, розглянуто в наших публікаціях «Твори Олени Пчілки та Лесі Українки в читанках української діаспори: джерелознавчий і дидактичний аспекти» [12], «Твори Лесі Українки в навчальних виданнях української діаспори» [11], «Творчість Т. Шевченка як дидактичний матеріал у виданнях української діаспори» [13], «Поетичний образ Лесі Українки в художньому каноні дитячої літератури Волині» [10].

М. Дейко в передмові до своєї збірки «Оля Перевізниківна та інші п'єси для дітей і доросту» (Мельборн; Аделаїда, 1957) наголосила: «Перед учителями Української Рідної Школи на чужині стоїть тяжке завдання – навчити наших дітей рідної мови в короткі години науки по суботах чи неділях в умовах її необов'язковости.

Це змушує учителів переглянути методику викладання рідної мови, звертаючи особливу увагу на момент зацікавлення дітей школою.

Найефективнішим засобом збудити в дітей цікавість до школи є позашкільна робота при школі: гри, танки, співи, прилюдні виступи з деклямаціями і особливо участь учнів у п'єсах» [2, с. 3]. Зауважені обставини підтверджують загальну тенденцію асиміляції, з огляду на яку проблема збереження національної ідентичності набуває особливої гостроти. І дуже важливо, щоб класики української літератури з дитинства були у світі художніх зацікавлень, щоб їхній авторитет допомагав зберегти національні цінності. Як писала Л. Кисілевська-Ткач, «за допомогою добре підбраного літературного твору ми даємо можливість учням краще зрозуміти українську людину, українську духовість. Із психології знаємо, що в дитячому і юнацькому віці уява викликає ідентифікацію з героєм літературного твору. Якщо ці герої мають українську духовість, то й учні, ідентифікуючись з ними, не тільки усвідомлюють, але й переживають вартості української культури» [6, с. 68].

Відома освітня діячка М. Дейко (1889–1969) «уклала низку шкіл. підручників: “Рідний край” (1965), “Волошки” (Лондон, 1967), “Про що тирса шелестіла”, “Рідне слово” (обидва – 1969), “Євшан-зілля” (1970; усі – Мельбурн), “Буквар” (7-е вид. – 2001), де опублікувала вірші й оповідання укр. письменників, мовні та граматичні вправи, а також власні твори на виховні теми» [9].

До творчості Лесі Українки М. Дейко звернулася в читанках «Рідний край», «Євшан-зілля» та «Про що тирса шелестіла».

Публікації поезії Лесі Українки «Літо краснее минуло...» [4, с. 37] в читанці для третього року навчання «Рідний край» передую оповідання «Леся Українка» [4, с. 35–36]. Авторство цього твору, очевидно, належить упорядниці М. Дейко. Використавши форму «текст» у тексті», подано розповідь про письменницю. Оповідання супроводжується завданням «запам'ятати й записати до словника слова», запитаннями змістового плану, завданням прочитати в ролях та скеруванням до мовно-граматичних вправ [4, с. 36–37]. Як часто трапляється в такого типу виданнях, у вірші «Літо краснее минуло» пропущено дві середні строфи. Оптимістичний тон поезії, пізнавальний аспект, елементи діалогічного мовлення – все це свідчить про вдало підібраний твір для дитячого читання.

Важливим у формуванні дитячого світогляду є також поезія Лесі Українки «Як дитиною бувало...». М. Дейко опублікувала і цей твір не повністю (четверта читанка «Євшан-Зілля») [1, с. 22].

У п'ятій читанці «Про що тирса шелестіла» упорядниця подала казку Лесі Українки «Метелик» [3, с. 146–147]. Упорядниця М. Дейко пропонує запитання не тільки репродуктивно-змістового характеру, а й такі, що увиразнюють ідейне прочитання тексту, адже морально-філософські аспекти твору є його сутнісними прикметами. Так, зокрема в запитаннях до тексту увиразнено протиставлення героїв, роль проблемного питання в кінці тексту Лесі Українки. Пропонуються також лінгвістичні завдання.

Як відомо, культурно-громадська та освітня діячка М. Юркевич (1882–1967) «ще під час перебування в Німеччині вступила до Об'єднання Працівників Дитячої Літератури (ОПДЛ) і була членом його управи» [7]. У виданні ОПДЛ «На сторожі душі української дитини. За рідну книжку дітям» (Торонто, 1951) діячка згадується як професор і секретар цієї організації. У Філадельфії (США) вона була редакторкою «сторінки для дітей “Нашим малятам” при жіночому журналі “Наше Життя”» [7].

М. Юркевич підготувала низку видань, призначених для дітей дошкільця та молодших класів школи: «Зима» (Нью-Йорк, 1952), «Соняшні дні» (Філадельфія, 1952), «Золоте павутиння» (Філадельфія, 1953), «Осінь» (Філадельфія, 1953), «Веселий струмок» (Філадельфія, 1956), «Срібна зірка» (Філадельфія, 1956), «Золота бджілка» (Філадельфія, 1959), «Сніжинка» (Філадельфія, б. р.), «Осіннє листя» (Філадельфія, 1959), «Соняшний промінь» (Філадельфія, 1960) та ін.

У тематичних збірниках «Зима» та «Сніжинки» М. Юркевич презентувала поетичні твори Олени Пчілки. Так, у збірнику для дошкілля та для дітей молодших класів школи «Зима» в розділі «Вірші для виступів на дитячих забавах» опубліковано такі твори, як «Доки мені неборачку» [5, с. 34] і «Мудра Кицька» [5, с. 34]. Це поезії, які легко запам'ятовуються, вони подобаються малечі, то ж справді можуть бути використані в організації дитячих заходів.

У виданні «Сніжинки» надруковано поезію «Снігова баба» [8, с. 18]. Близькі та зрозумілі образи, чітке римування (як-от: «молодці» – «горобці»; активність дієслівної рими) сприяють швидкому запам'ятовуванню.

На матеріалі видань М. Дейко та М. Юркевич простежили навчальний та виховний потенціал творів Олени Пчілки та Лесі Українки для дитячого читання, а також відповідність віковим психологічним особливостям. Перспективним є дослідження національної літератури у світлі дидактичних завдань читанок і інших навчальних видань української діаспори.

Джерела та література

1. Дейко М. Євшан-Зілля : четверта читанка ; підручник для шкільного та позашкільного навчання з мовними та граматичними вправами і українсько-англійським словником. Рідна Мова, 1995. 223 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/dityacha-literatura/12132-deyko-m-yevshan-zillya-chetverta-chitanka-pidruchnik-dlya-shkilnoro-ta-pozashkilnogo-navchannya-z-movnimi-ta-gramatichnimi-vpravami-i-ukrayinsko-angliyskim-slovníkom/>
2. Дейко М. Оля Перевізниківна та інші п'єси для дітей і доросту. Мельборн ; Аделаїда : Ластівка, 1957. 40 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/drama/4159-deyko-m-olya-pereviznikivna-ta-inshi-p-yesi-dlya-ditey-i-dorostu/>
3. Дейко М. Про що тирса шелестіла : п'ята читанка-підручник для шкільного та позашкільного навчання з мовними та граматичними вправами і українсько-англійським словником. Донвейл ; Лондон : Рідна Мова, 1977. 264 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/dityacha-literatura/11014-deyko-m-pro-shho-tirsa-shelestila-p-yata-chitanka-pidruchnik-dla-shkilnogo-ta-pozashkilnogo-navchannya-z-movnimi-ta-gramatichnimi-vpravami-i-ukrayinsko-angliyskim-slovníkom/>
4. Дейко М. Рідний край : читанка для третього року навчання. Лондон : Рідна Мова, 1971. 163 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/dityacha-literatura/9719-deyko-m-ridniy-kray-chitanka-dlya-tretogo-roku-navchannya/>
5. Зима : збірник для дошкілля та для дітей молодших класів школи / упоряд. Марія Юркевич. Нью-Йорк : Об'єднання Працівників Дитячої Літератури, 1952. 41 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/dityacha-literatura/zyma-zbirnyk-dlya-doshkillya-ta-dlya-ditej-molodshyh-klyasiv-shkoly/>
6. Кисілевська-Ткач Л. Українська література у вищих класах шкіл українознавства : нарис методики навчання української літератури. Ч. I. Нарис методики навчання української літератури. Нью-Йорк : Шкільна рада, 1983. 95 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/literaturoznavstvo/9843-kisilevska-tkach-l-ukrayinska-literatura-u->

vishnih-klyasah-shkil-ukrayinoznnavstva-ch-1-naris-metodiki-navchannya-ukrayinskoyi-literaturi/

7. Марія Юркевич – працівниця дитячої літератури. *Веселка*. 1968. Ч. 1 (161). С. 15. URL: <https://archive.org/details/veselka/Veselka-1968-01/mode/2up>

8. Сніжинки : збірка. Філадельфія Союз Українок Америки ; Друкарня видавництва «Америка», б. р. 32 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/dityacha-literatura/749-snizhinki/>

9. Ротач П. П. Дейко Марія Олексіївна. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. URL: <https://esu.com.ua/article-21281>

10. Яблонська О. Поетичний образ Лесі Українки в художньому каноні дитячої літератури Волині. *Волинь філологічна: текст і контекст. Українська і польська література для дітей та юнацтва*. Луцьк, 2007. Вип. 4. С. 38–44.

11. Яблонська О. Твори Лесі Українки в навчальних виданнях української діаспори. *Освіта і виховання в родині Косачів. Педагогічне краєзнавство: стратегічні орієнтири сучасного освітнього процесу* : матеріали ІХ Всеукр. Косачівських пед. читань (27 черв. 2024 р., м. Луцьк). Луцьк : Волинський ІІПО, 2024. С. 269–274.

12. Яблонська О. Твори Олени Пчілки та Лесі Українки в читанках української діаспори: джерелознавчий і дидактичний аспекти. *Освіта і виховання в родині Косачів. Педагогічне краєзнавство: стратегічні орієнтири сучасного освітнього процесу* : матеріали VIII Всеукр. Косачівських пед. читань (22 червня 2023 р., м. Луцьк). Луцьк : Волинський ІІПО, 2023. С. 164–168.

13. Яблонська О. Творчість Т. Шевченка як дидактичний матеріал у виданнях української діаспори. *Волинь філологічна: текст і контекст. Вип. 36: Поліфонія сучасної філології: до ювілею кафедри української літератури*. Луцьк, 2023. С. 107–120.